

جمهوری اسلامی ایران

مرکز مدیریت حوزه علمیه قم

رساله علمی سطح سه

بررسی عوامل کاهش معنویت در خانواده معاصر و راه‌های تقویت آن از منظر آیات و روایات

راهنما: استاد حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمدرضا احمدی

مشاور: استاد حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر سید محمدصادق موسوی نسب

محقق: صادق دهقانی

سال ۱۳۹۱

چکیده

انسان همواره در زندگی جویای خوشبختی بوده و در راه رسیدن به کمال تلاش کرده است و پیوسته در پی راهنما و رهبری بوده است که در دریای متلاطم زندگی از گرداب بلا و هلاکت رهایی‌اش بخشد و به ساحل سعادتش برساند. پیامبران و ائمه معصومین علیهم‌السلام مبلغان ادیان توحیدی‌اند که قوانین الهی را به انسان‌ها می‌رسانند. عمل به مجموعه این قوانین همان معنویت و دینداری است که ضامن سعادت انسان می‌باشد. خانواده بعنوان پایگاه انسان‌سازی در جامعه دینی مأموریت دارد، تا با بکارگیری دستورات و قوانین دین مبین اسلام، نسلی، مؤمن، پاک، متعهد و دارای سلامت اخلاقی و رفتاری تربیت نماید و در این راه باید آسیب‌ها و موانع را شناسایی و برطرف نماید.

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از منابع اسلامی با هدف بررسی و تبیین عوامل کاهش معنویت در خانواده معاصر و ارائه راهکارهای تقویت آن از منظر قرآن و روایات به رشته تحریر درآمده است.

اساسی‌ترین مرحله تعیین سعادت و یا شقاوت یک فرد از خانواده آغاز می‌شود. خانواده بر اساس رسالتی که ذاتاً برعهده او گذاشته شده است، باید محیطی سالم و پاک و آکنده از کرامت‌ها و فضائل اخلاقی باشد تا در آن افرادی پاک، با انگیزه، مسئولیت‌پذیر، دارای سلامت روحی و فکری، معتقد به ارزش‌های الهی و انسانی تربیت شوند. بر سر راه این هدف عوامل مختلفی ممانعت ایجاد کرده و این کارکرد مهم خانواده را تحت الشعاع قرار داده است لذا شناسایی و رفع آنها لازم و ضروری است.

تحقیق حاضر یک تحقیق کاربردی است که در آن از روش نظری و توصیفی استفاده شده است. سؤال اصلی این پژوهش این است که عوامل کاهش معنویت در خانواده کدامند و اینکه معنویت در خانواده از چه راهی تقویت می‌شود؟ مبانی نظری این بحث چیست؟ گسترده‌گی عوامل تأثیر گذار در کاهش معنویت، مانع طرح یک فرضیه واحد در خصوص حل این مسئله می‌باشد.

نتایج این پژوهش عبارتند از:

الف) تنها راه نجات خانواده‌های جامعه دینی از دریای متلاطم انحرافات اخلاقی و معضلات اجتماعی، بهره‌مندی از معنویت و تقویت معنویت و دینداری در خانواده است.

ب) محیط خانواده در رشد روحی و معنوی انسان نقش بسزایی دارد.

ج) عوامل کاهش معنویت در خانواده در دو حیطه عوامل فردی و اجتماعی عبارتند از: عوامل شناختی، رفتاری و روحی و روانی در مجموعه عوامل فردی و در مجموعه عوامل اجتماعی شامل عوامل محیطی، فرهنگی، تربیتی و اقتصادی می‌باشند.

د) راه‌های تقویت معنویت در خانواده از منظر قرآن و روایات عبارتند از: راهکارهای شناختی، اعتقادی، اخلاقی، تربیتی و معنوی.

کلید واژه: خانواده، معنویت، اسلام و ایمان

فهرست

۱۲	فصل اول: چارچوب تحقیق
۱۳	مقدمه:
۱۵	گفتار اول: طرح تحقیق
۱۵	بیان مساله
۱۶	اهمیت و ضرورت پژوهش
۱۷	اهداف پژوهش
۱۸	سوال تحقیق
۱۸	روش تحقیق
۱۹	روش گردآوری اطلاعات
۱۹	روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۲۱	گفتار دوم: مفاهیم
۲۱	مبحث اول: مفهوم معنویت
۲۱	معنای لغوی و اصطلاحی معنویت
۲۱	مفهوم معنویت در اسلام
۲۴	مفهوم معنویت در سایر ادیان
۲۴	تعریف معنویت در این رساله
۲۵	مبحث دوم: مفهوم خانواده
۲۵	خانواده در لغت:
۲۵	خانواده در اصطلاح جامعه‌شناسی
۲۶	تعریف خانواده در اسلام
۲۸	مبحث سوم: پیشینه تحقیق
۳۳	فصل دوم: کلیات
۳۴	گفتار اول: مبانی نظری معنویت
۳۴	مبحث اول: انسان‌شناسی
۳۵	مبحث دوم: ایمان
۳۵	الف) مفهوم ایمان
۳۶	تعریف ایمان از نظر شهید مطهری:
۳۸	ب) متعلقات ایمان
۴۱	مبحث سوم: نیاز به معنویت

۴۲	الف: نیاز فرد به معنویت
۴۳	ب: نیاز جامعه به معنویت
۴۸	مبحث چهارم: آثار معنویت
۴۸	الف: آثار فردی - روانی
۴۹	۱. آرامش
۵۲	۲. قطع دلبستگیها
۵۳	۳. امید آفرینی
۵۵	۴. اضطراب زدایی
۵۷	۵. لذت معنوی
۵۷	۶. کاهش ناراحتیها
۵۸	۷. امنیت روانی
۵۸	۸. رهایی از رنج تنهایی
۵۸	۹. هدفمندی در سایه انجام دستورهای معنوی
۵۹	۱۰. توان مقابله با مشکلات
۶۰	۱۱. مدیریت موفق غرایز
۶۱	۱۲. برخورداری از سلامت جسمی و روانی
۶۲	۱۳. آینده‌نگری و تدبیر
۶۲	۱۴. الگوپذیری
۶۳	ب: آثار اجتماعی
۶۳	۱. اتحاد و نوع دوستی
۶۴	۲. پیوندجویی و بهبود روابط اجتماعی
۶۶	۳. حمایت اجتماعی
۶۶	۴. کاهش جرم و انحراف
۶۸	مبحث پنجم: لزوم تبیین معنویت و دین در خانواده
۷۲	گفتار دوم: خانواده در اسلام
۷۳	مبحث اول: جایگاه خانواده در قرآن
۷۵	مبحث دوم: جایگاه خانواده در روایات
۷۷	مبحث سوم: اهمیت معنویت در خانواده در اسلام
۷۷	الف: سیره پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small> در تقویت معنوی خانواده
۷۷	۱. خوش خلقی
۷۸	۲. عبادت در خانه
۷۹	ب: سیره ائمه معصومین <small>علیهم السلام</small> در تقویت معنوی خانواده

۷۹	۱. رفق و مدارا در اعمال عبادی
۷۹	۲. آشنا سازی فرزندان با تعالیم دین
۸۱	ج: سیره عالمان دین در تقویت معنوی خانواده
۸۱	۱. سیره امام خمینی <small>قَدْ شُ</small>
۸۴	۲. سیره مقام معظم رهبری <small>علیه السلام</small>
۸۷	فصل سوم: عوامل کاهش معنویت در خانواده
۸۸	گفتار اول: عوامل فردی کاهش معنویت
۸۸	مبحث اول: عوامل شناختی
۸۸	۱. شکاکیت
۹۰	۲. عدم احساس نیاز
۹۲	۳. ناکارآمد دیدن دین
۹۳	۴. ناسازگارنمایی دین با عقل
۹۳	۵. ناسازگارنمایی دین با علم
۹۴	مبحث دوم: عوامل روحی و روانی زودگذر
۹۴	۱. حوادث ناخوشایند
۹۵	۲. بی رغبتی موقت
۹۵	مبحث سوم: عوامل رفتاری
۹۶	۱. گناه و ردائل اخلاقی
۹۸	۲. فقدان برنامه ریزی در زندگی
۹۸	۳. تبعیت خواسته های نفسانی
۱۰۰	گفتار دوم: عوامل اجتماعی کاهش معنویت در خانواده
۱۰۰	مبحث اول: عوامل محیطی
۱۰۰	۱. محیط خانواده
۱۰۲	۲. دوستان و مریبان
۱۰۲	مبحث دوم: عوامل تربیتی
۱۰۲	۱. اکراه و اجبار
۱۰۶	۲. تحقیر و تخریب
۱۰۷	۳. توجه نداشتن به نیاز معنا و فلسفه حیات در جوانان
۱۰۸	۴. همنشینی با ناهلان
۱۰۹	۵. الگوهای ناصالح
۱۱۰	۶. روابط ناسالم
۱۱۰	مبحث سوم: عوامل اقتصادی

۱۱۰	۱. فقر
۱۱۱	۲. کسب حرام
۱۱۶	مبحث چهارم: عوامل فرهنگی
۱۱۶	۱. سخنگویان دین
۱۱۷	۲. تهاجم فرهنگی
۱۲۱	۳. رسانه
۱۲۴	۴. نبود نظارت اجتماعی
۱۲۸	فصل چهارم: راه‌های تقویت معنویت در خانواده از منظر آیات و روایات
۱۳۰	مبحث اول: راهکارهای شناختی
۱۳۰	۱. معرفی شایسته و بایسته دین
۱۳۳	۲. درمان علل دین‌گریزی
۱۳۷	۳. تقویت فطرت خداگرایی
۱۳۸	۴. یاد مرگ
۱۴۰	۵. ایمان به معاد
۱۴۳	۶. نقش انتظار در رشد معنویت
۱۴۶	مبحث دوم: راهکارهای رفتاری
۱۴۶	۱. ترک گناه (توبه)
۱۴۶	۲. عمل به تکالیف شرعی و اخلاقی
۱۴۷	۳. شکر گزاری
۱۴۸	۴. رعایت حریم حجاب و عفاف
۱۴۹	۵. خدمت به خلق (قانون مواسات)
۱۵۳	۶. مراقبت از زبان
۱۵۴	۷. رفتار و کردار والدین
۱۵۶	۸. نظارت و کنترل
۱۵۷	۹. دعوت عملی
۱۵۸	۱۰. کنترل روابط اجتماعی خانواده
۱۶۲	۱۱. رفق و مدارا
۱۶۵	۱۲. تربیت دینی
۱۷۰	۱۳. تلاوت قرآن
۱۷۲	۱۴. توجه ویژه به نماز
۱۷۳	مبحث سوم: راهکارهای عاطفی - رفتاری
۱۷۳	۱. مجالس روضه اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>

۱۷۴	۲. زیارت
۱۷۴	الف: تعریف زیارت
۱۷۶	ب: تعریف اماکن مذهبی
۱۷۶	ج: جایگاه زیارت در متون دینی
۱۷۷	د: اهمیت زیارت در رشد و ارتقاء معنویت
۱۷۸	۳. دعا و نیایش
۱۸۱	فصل پنجم: تحلیل و نتیجه گیری
۱۹۱	منابع